

UOT 73/76.

DOI: 10.52094/3005-9941.45.2024.025

Ayan Arif Qızı Əzizova
Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası
sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: ayanaziz.m11@gmail.com

PORTRET RƏNGKARLIĞININ METODİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə: Məqalədə portret rəngkarlığının metodik xüsusiyyətləri araşdırılır. Qeyd olunur ki, rəngkarlıq portreti yaradarkən əsas qayda forma üzərində işləməkdir ki, o da işıq-kölgə istifadə edərək formalaşmalıdır. Vurğulanır ki, portretə əvvəlcə düzgün nisbətləri, sonra əsas işıq və kölgəni, başın relyefini, yapmasını, sonra konstruksiyanın və ya rəngin incəliklərini təyin etmək lazımdır. Düzgün nisbətləri taparkən, təəssüratın bütövlüyünü izləmək lazımdır. Qavrayışın bütövlüyü, naturanın müxtəlif elementlərini eyni vaxtda görmək qabiliyyəti və onları ardıcıl bir baxışa uyğun olaraq təkrarlamaq rəngkarlığın ilkin vəzifəsidir.

Açar sözlər: portret, rəngkarlıq, metodik, xüsusiyyətlər, kompozisiya, rəng qamması, işıq-kölgə

Portret təsviri sənətin ən çətin janrlarından biridir. Portret, ilk növbədə, rəsmnin ciddi şəkildə öyrənilməsinə məcbur edir. Yaxşı çəkməyi bilmədən portret çəkməz. Portretə naturadan hər bir yayınma, hər nisbətdə səhv oxşarlıqdan, dolayısı ilə portret deyilən şeydən uzaqlaşır.

Portretlərin tədqiqi həm də yer üzündəki ən kamillə və gözəl varlıqlardan biri kimi ümumən insana marağı oyatmaq, insanın unikallığının insan həyatının bütün dövrlərində mümkün qədər dolğun şəkildə üzə çıxmalı olduğunu vurğulamaq üçün gözəl imkan yaradır.

Təsviri sənətdə portret müstəqil bir janrdır, məqsədi modelin vizual xüsusiyyətlərini nümayiş etdirməkdir. *“Portret keçmişdə mövcud olan və ya indiki zamanda mövcud olan konkret, real bir insanın xarici görünüşünü (və onun vasitəsilə daxili aləmi) təsvir edir”* [5, s.57]. Portret canlı sifətin plastik formalarda, xətlərdə və rənglərdə təkrarlanması və eyni zamanda onun ideya-bədii izahıdır.

Təsviri sənətdə personajın xarici görünüşünün təsviri insanın bədii obrazının qurulmasının yeganə vasitəsidir. Portret o zaman tam qənaətbəxş sayıla bilər ki, o, orijinalı bütün zahiri cizgiləri və daxili fərdi xarakteri ilə, ən tanış pozasında, ən xarakterik ifadəsi ilə tam şəkildə əks etdirir.

Beləliklə, portretin oxşar olması tələb olunur, əks halda bu, ümumiyyətlə bir insanın təsviri olacaq. Portret nə qədər gözəl və mənzərəli həll olunsa da, oxşar deyilsə, bu və ya digər şəxsdən sənəd kimi mənası yox olur. Lakin onun bir sənət əsəri kimi dəyəri oxşarlıqlar olmasa belə qorunub saxlanıla bilər, lakin o zaman o, sənədli portret yox, daha çox ümumi sənət əsəri olacaq. Bu tələblərin ödənilməsi

sənətin vəzifələri sırasına daxildir və şəxsi zövqünü, istedadını və bacarığını reallığın bərpasına sərf etməyi bacaran istedadlı sənətkarlar tərəfindən yerinə yetirilərsə, yüksək bədii nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Rəssamın vəzifəsi portretdə bədii obraz yaratmaq üçün xüsusi ifadəli vasitələrdən istifadə etməkdir ki, bu da yalnız natura rəssamının yaradıcı təxəyyülündən keçdikdə və onun planına uyğun olaraq ona çevrildikdə meydana çıxır. Buna görə də, bir çox rəssamlar bədii konsepsiyaya müstəsna əhəmiyyət verirlər, çünki rəngkarlıq portretinin məzmunu əsasən orijinal konsepsiyanın tutumu və təsviri ilə müəyyən edilir ki, bu da çox vaxt rəssamın emosional qavrayışının və təxəyyülünün nəticəsidir. Portretin özündə birləşdirici ideya var ki, bu da son nəticədə sənət əsərini təşkil edir. Bu fikir nə qədər dərin olarsa və rəssamlıq vasitələrinin bədii istifadəsi nə qədər müxtəlif olarsa, naturadan azad şəkildə ayrılma ehtimalı bir o qədər çox olar. Bu isə naturadan inkarı demək deyil, yalnız rəssama müstəqil düşünmək azadlığı verən “natura dövrü”ndən sonrakı mərhələni göstərir.

Portretdəki xarici oxşarlıq, modelin təsvirdən tanınmasını asanlaşdıran modelin xarakterik məlumatlarının müəyyən edilməsidir. Eyni zamanda, tanınma obrazın predmetini dərk etməyin ilkin formasıdır. Xarici oxşarlığın dərk edilməsi fərdi və tipik xüsusiyyətlərin müqayisəsi prosesində baş verir. Üstəlik, zahiri oxşarlıq tapmaq müqayisə olunan elementlərin müxtəlif fərdi xüsusiyyətlərinin məcmusu arasında fərdi xüsusiyyətləri müəyyən etmək və onları müəyyən zamanın tipik xüsusiyyətləri kontekstində çatdırmaq deməkdir.

Daxili oxşarlıq probleminin həlli mütləq fərdi xarici xüsusiyyətlərin təkrar canlandırılmasından keçir. İnsanın fiziki görünüşü müəyyən irsiyyət əsasında, konkret mühitə və konkret tarixi zamana məruzqalma nəticəsində formalaşır. Portret üzərində işləyərkən bu amillər nəzərə alınmalıdır. Buna görə də, təsvir olunan insanı dərk etməyin ilk addımlarından müəyyən bir fenomen üçün ən ifadəli məqamı, ən kəskin, tipik vəziyyəti seçmək, hər bir modeldə yalnız xarici məlumatları deyil, həm də onu görmək, əhval-ruhiyyəni, daxili vəziyyəti anlamaq bacarığını öyrənmək lazımdır. Bu da son nəticədə obrazlı oxşarlığı səciyyələndirir. Bu kontekstdə faktların və tipik personajların seçilməsində məntiqi təhlili ilkin emosional obrazla birləşdirmək lazımdır.

İstər portret-şəkillər (intim), təntənəli və rəsmi portretlər, kompozisiya quruluşlu portretlər, dekorativ portretlər, stilizə edilmiş şərti, qrup, ailə, janr və s. olsun, hər bir portret növü nə qədər dəyərlidirsə, təsvir edilən obrazın imicinə verilən şəxs haqqında daha real alınır. Portretin dərin şəxsi məzmunu və onun xüsusi dəyəri, təsvir olunan insanların həyatda hansı mövqe tutmasından asılı olmayaraq, həmişə oxşarlıqla əlaqələndirilir. Eyni zamanda ən maraqlı vəziyyət öz daşıyıcısına hər bir halda öz xüsusiyyətlərini verir, varlığı tədricən dəyişir. Bütün hallarda, portret birbaşa və ən mühüm məqsədindən uzaqlaşdıqca, portret rəsm sahəsinə və onunla birlikdə daha soyuq, daha rəşional və ya meyilli xarakteristikaya, bu hallarda qaçılmaz olan sxematik sadələşdirmələrə keçir.

Portretdə əvvəlcə düzgün nisbətləri, sonra əsas işıq və kölgəni, başın relyefini, yapmasını, sonra konstruksiyanın və ya rəngin incəliklərini təyin etmək lazımdır. Düzgün nisbətləri taparkən, təəssüratın bütövlüyünü izləmək lazımdır. Qavrayışın bütövlüyü, naturanın müxtəlif elementlərini eyni vaxtda görmək qabiliyyəti və onları ardıcıl bir baxışa uyğun olaraq təkrarlamaq rəngkarlığın ilkin vəzifəsidir.

Rəngkarlıq portreti yaradarkən əsas qayda forma üzərində işləməkdir. Burada formaları xarakterizə etməkdən boyalara keçmək və sonra geniş səthlərin (alın, yanaqlar, boyun və s.) yekun doldurulması ilə rəsmi işıqla doyurulmasına keçmək lazımdır. Plastik forma işıq-kölgə istifadə edərək formalaşmalıdır. Burada müəyyən bir işıq mənbəyindən gələn işıqlandırmanı nəzərə alaraq və kölgələrin hər hansı bir yerində səth ideyasını itirmədən səthinin bir hissədən digərinə keçidi ilə həcmli bir formanı təsvir etmək üsulunu başa düşülür.

İnsan üzlərinin boyanmasında rənglərin spektral qamması öz parlaq əksini tapır: üzün fərdi tonu çiçəklərdə və naturanın qalan hissəsində olduğu kimi, spektrin rənglərinin sonsuz müxtəlif çalarlarında dəyişir.

Bəzən eyni yerlərə, yəni kətanın artıq boya ilə örtülmüş hissələrinə onları davamlı olaraq təkmilləşdirmək üçün dəfələrlə qayıtmaq mümkündür və hətta lazımdır. Bu qayıdış rəsmdə rənglərin və işığın təsirini maksimum dərəcədə artırmağa yönəlib. Rəngi və işığı zənginləşdirir, nüansları və münasibətlərini aydınlaşdırır, rəngkarlığın bütün formal tərəfini təkmilləşdirir. Kətanın çoxqatlı rənglənməsi nəticədə bədii faktura yaranır. Bu, nəinki portret üzərində uzun müddət işləmək imkanı yaradır, həm də əsərin son nəticəsinin bədii tərtibatında böyük rol oynayır. Əsərdə ən incə keyfiyyətlər mənzərəli tonların dəyər münasibətləri ilə müəyyən edilir.

Xarakterin və hərəkətin (daxili və xarici) təqdimatı portret sənətinin mahiyyətini şərtləndirən iki ən mühüm amildir. Üzün rəngarəngliyində əsas şey onun psixoloji məzmunu, canlı insan baxışdır ki, onun ifadəsi xüsusi təcrübə və xüsusi texnika tələb edir. Eyni zamanda, "ifadə"ni təyin edən canlı baxış yalnız soyuq bir forma olan göz aparatı ilə qarışdırmamaq lazımdır. Boyalara gəldikdə, bura xüsusi daxili və xarici səbəblərin təsiri altında dəyişən fərdi dəri rəngini təyin etmək ehtiyacı əlavə olunur: həyəcan, qorxu, fiziki əmək, hərəkət, günəşdən, küləkdən qaralma və s. portretin xüsusi sahəsi ona daxil edilə bilən ümumiləşdirmə və tipləşdirmələrdən ibarətdir.

Portretə çox müxtəlif semantik vurğulara malik sonsuz müxtəlif kompozisiya və koloristik həllər var. Variantların bu müxtəlifliyi onunla izah olunur ki, hər bir halda rəssam sadəcə olaraq insanın zahiri görünüşünə istinad etmir, müəyyən obrazlı fikri ifadə etməyə çalışır. Bu fikri görmək və ifadə etmək istəyi onu portretin konkret obrazlı həllinə aparır.

Rəssamın peşəkar işinin xüsusiyyətləri dekorativ başlanğıcının aktivləşdirilməsini və kompozisiyanın rəng ifadəliliyini tələb edir. Dekorativ rəsme keçid rəngin "dilində" rəsmdə "danışmaq" ehtiyacı ilə ifadə edilir. Lakin bu o demək

deyil ki, biz modelin xarici görünüşündə gizlənən plastik imkanlardan imtina etməliyik. Məkanlıq və formanın “yapılması” məsələləri arxa plana keçsə də, buna baxmayaraq, üz və əllər üzərində işləməyə ciddi diqqət yetirilməlidir. Hər şey əsas şeyin – bütün boyakarlıq vərəqinin dekorativ səslənməsinin müəyyənləşməsinə müdaxilə etməməyə yönəldilməlidir. Portret üzərində işləyərkən istənilən axtarış təsvir olunanın emosional və obrazlı şəkildə açılmasına yönəldilməlidir.

İşin uğuru həm də çox dərəcədə quruluşa optimal baxış bucağının seçilməsindən asılıdır ki, o da təsvirin rakursunu və vərəq formatının seçimini diktə edir. Ölçü və format hər bir konkret hal üçün müəyyən edilir, modelin yalnız ən əsas formalarını əks etdirən və ümumiyyətlə fiqurun və fonun böyük rəng əlaqələrinə qərar verən icra son dərəcə lakonik olmalıdır.

Təsvirin miqyasını dəyişdirməklə, insanın obrazını yeni şəkildə qavramaq mümkün olur. Fiqur gələcək eskizin məcazi mahiyyətini dərk etmək üçün müəyyən semantik əlamət kimi qəbul edilir. İstehsalın müxtəlif şərhləri eskizdə göstərilən kompozisiya quruluşuna uyğun olaraq müvafiq rəng, işıq və plastik vurğularla dəstəklənməlidir. Quruluşun ümumi rəngini, onun işıq əlaqələrini tapmağa xüsusi diqqət yetirilməlidir. Təsvir edilən modelin rəngi və xarakteri baxımından müxtəlif quruluşları geniş, demək olar ki, tükənməz kompozisiya həllərini təqdim edir.

Portretin rəngkarlıq eskizi üzərində işləyərkən, yaradıcı mürəkkəbliyin müxtəlif mərhələlərini öyrənmək məsləhətdir və çox vacibdir, yəni daha sadə formulalardan mürəkkəb olanlara tədricən keçid üçün lokal plastik və digər məsələləri metodik olaraq məhdudlaşmaq.

Bundan sonra, kətan üzərində fiqurun həcmli formasının və konstruksiyasının köçürülməsinə keçmək mümkündür. Böyük ton və rəng əlaqələri işlənir, rəsm, nisbətlər və xarakter dəqiqləşdirilir. Təsvir edilən modelin əsas və xarakterik xüsusiyyətlərini müəyyən etmək üçün bütün ikinci dərəcəli detallardan imtina etmək lazımdır. Əsas səylər ahəngdar rəng birliyini və koloristik gərginliyi müəyyən etməyə yönəldilməlidir. Rənglərin, təzadların, rəng ritmlərinin zəiflədilməsi və ya gücləndirilməsi ilə təsvir olunan şəxsin daxili vəziyyətini və əhval-ruhiyyəsini rəngkarlıq obrazda çatdırmaq məqsədəuyğundur.

Təsvirin obyektini kimi modelə münasibətdə “xarakterik” və “əsas” anlayışlarının müqayisəsi, təhlili və sintezi, bənzətmə və ümumiləşdirilməsi üsullarından məharətlə istifadə portretin həddindən artıq detallandırılması, qarışıqlıq kimi tipik boşluqları, əsasın ikinci dərəcəli, işin natamamlığı, ümumiləşdirə bilməməsi və s. aradan qaldırmağa kömək edir.

Ümumiləşdirmə, naturanın əhval-ruhiyyəsini ifadə edən vahid ifadəli rəngin və ümumi rəng qammasının axtarışı, rəngə bütövlük, şəffaflıq və yüngüllük verən, qaralığı və bozluğu aradan qaldıran lessirovkanı həyata keçirmək məsləhətdir.

Təklif olunan metodlar vizual fəaliyyətdə əksər rəsmlər üçün xarakterik olan boşluqları aradan qaldırmağa imkan verir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Алпатов, М.Б. Очерки по истории портрета / М.В.Алпатов. - М.; Л.: Искусство, 1937. - 59 с.
2. Бартеньев, И.А. О преподавании живописи в высших и средних художественных заведениях / И.А.Бартеньев. - М.: Просвещение, 1974.
3. Виппер, Б.Р. Проблемы сходства в портрете / Б.Р.Виппер // Статьи об искусстве. - М.: Искусство, 1970. - С. 342-351.
4. Габричевский, А.Г. Портрет как проблема изображения / А.Г.Габричевский // Искусство портрета. - М.: ГАХН, 1928. - 110 с.
5. Гращенков, В.Н. Портрет в итальянской живописи Раннего Возрождения [Текст] / В.Н.Гращенков. – М., 1996. Т.1.
6. Жинкин, Н.И. Портретные формы / Н.И.Жинкин // Искусство портрета. – М.: ГАХИ, - 7 с.
7. Зименко, В.М. Станковый портрет / В.М.Зименко // Советское станковое искусство. - М., 1974. - С. 53-69.
8. Зингер, Л.С. О портрете. Проблемы реализма в искусстве портрета / Л.С.Зингер. - М.: Сов. художник, 1969. - 464 с, ил.
9. Искусство портрета / под ред. А.Г.Габричевского. - М.: ГАХН, 1928.- Вып. 3. - 193 с, ил.
10. Лентяшин, В.А. Проблемы портрета / В.А.Лентяшин // Художник. - 1976. - № 3. - С. 39-41.
11. Максимов, К.М. Живопись головы / К.М.Максимов // Школа изобразительного искусства. - М.: Искусство, 1965. - Вып. 3. - С. 51- 86.
12. Тома, Л.А. К вопросу о дифференциации портрета как жанра живописи / Л.А.Тома // Советское искусствознание - 77. Вып.1. - М.: Советский художник, 1978. - С. 233-247.
13. Тугенхольд, Я.А. О портрете / Я.А.Тугенхольд // Проблемы и характер истории. - Петроград, 1915. - С. 55-86.
14. Шапошников, Б.В. Портрет и его оригинал / Б.В.Шапошников // Искусство портрета. - М: ГАХН, 1928. - С. 76-85.

Аян Ариф Азизова**МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОРТРЕТНОЙ ЖИВОПИСИ**

Резюме: В статье исследуются методические особенности портретной живописи. Отмечается, что главным правилом при создании живописного портрета является работа над формой, которую следует формировать с помощью света и тени. Подчеркивается, что в портрете необходимо сначала определить правильные пропорции, затем основные свет и тень, рельеф и форму головы, а затем тонкости построения или цвета. При поиске правильных пропорций необходимо следить за целостностью восприятия.

Целостность восприятия, умение видеть одновременно разные элементы природы и воспроизводить их по связному видению – первостепенная задача живописи.

Ключевые слова: портрет, живопись, методика, особенности, композиция, цветовая гамма, светотень

Ayan Arif Azizova

METHODOLOGICAL FEATURES OF PORTRAIT PAINTING

The article examines the methodological features of portraiture. It is noted that the main rule when creating a pictorial portrait is to work on the form, which should be formed using light and shadow. It is emphasized that in a portrait it is necessary to first determine the correct proportions, then the basic light and shadow, relief and shape of the head, and then the subtleties of construction or color. When searching for the correct proportions, it is necessary to monitor the integrity of perception. Integrity of perception, the ability to simultaneously see different elements of nature and reproduce them in a coherent vision is the primary task of painting.

Key words: portrait, painting, technique, features, composition, color scheme, chiaroscuro.

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 24.03.2024